

MƏDƏNİ İNFORMASIYANIN DİL SİSTEMİNDƏ SEMİOTİK MODELLƏŞMƏSİ

Sura Pənahlı

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim

Azərbaycan Tibb Universiteti

<https://ORCID.org/0009-0005-2270-9784>

spenahli@amu.edu.az

Xülasə

Dil yalnız kommunikativ vasitə kimi deyil, mədəni informasiyanın kodlaşdırıldığı, qorunduğu və nəsil-dən-nəslə ötürüldüyü fundamental semiotik sistem kimi nəzərdən keçirilir. Qurultay çərçivəsində aparılan dil islahatları, terminoloji vahidlik və əlifba məsələləri ilə bağlı müzakirələrin mədəni informasiyanın dil vasitəsilə modelləşdirilməsi problemi ilə bilavasitə əlaqəli olduğu əsaslandırılır.

Mədəniyyətin işarələr sistemi kimi təhlili aparılaraq linqvokulturologiya və semiotik yanaşmalar kontekstində dil vahidlərinin mədəni yük daşıyıcısı olması izah edilir. Türk dillərinin qarşılıqlı müqayisəsinin ümumtürk mədəni identikliyinə formalaşmasına xidmət etdiyi, etnik mentallığın isə leksik, frazeoloji və diskursiv səviyyələrdə təzahür etdiyi vurğulanır. Araşdırmanın nəticələri Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir linqvokulturologiya və mədəni semiotika üçün mühüm nəzəri-metodoloji baza yaratdığını göstərir.

Açar sözlər: Birinci Türkoloji Qurultay, dil və mədəniyyət, mədəni yaddaş, semiotik modelləşmə, linqvokulturologiya, etnik mentallıq.

SEMIOTIC MODELING OF CULTURAL INFORMATION IN THE LANGUAGE SYSTEM

Sura Panahli

Azerbaijan Medical University

Abstract

Language is considered not merely as a means of communication, but as a fundamental semiotic system through which cultural information is encoded, preserved, and transmitted across generations. It is argued that the discussions on language reforms, terminological standardization, and alphabet-related issues

at the Congress were directly connected with the problem of semiotic modeling of cultural information through language.

Culture is analyzed as a system of signs, and within the framework of linguocultural and semiotic approaches, linguistic units are interpreted as carriers of cultural meaning. It is emphasized that the comparative study of Turkic languages contributed to the formation of a pan-Turkic cultural identity, while ethnic mentality manifests itself at lexical, phraseological, and discursive levels. The findings demonstrate that the ideas of the First Turkological Congress provided a significant theoretical and methodological foundation for contemporary linguocultural studies and cultural semiotics.

Key words: First Turkological Congress, language and culture, cultural memory, semiotic modeling, linguocultural studies, ethnic mentality.

СЕМИОТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ КУЛЬТУРНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ЯЗЫКОВОЙ СИСТЕМЕ

Сура Пенахлы

Азербайджанский медицинский университет

Резюме

Язык анализируется не только как средство коммуникации, но и как фундаментальная семиотическая система, в которой осуществляется кодирование, сохранение и межпоколенная передача культурной информации. Обосновывается, что обсуждения языковых реформ, терминологической унификации и алфавитных вопросов в рамках съезда были непосредственно связаны с проблемой семиотического моделирования культурной информации средствами языка.

Культура анализируется как система знаков, в контексте лингвокультурологических и семиотических подходов раскрывается роль языковых единиц как носителей культурной нагрузки. Подчеркивается, что сопоставительное изучение тюркских языков способствовало формированию общетюркской культурной идентичности, а этническая ментальность проявляется на лексическом, фразеологическом и дискурсивном уровнях. Результаты исследования показывают, что идеи Первого тюркологического съезда создали важную теоретико-методологическую основу для современной лингвокультурологии и культурной семиотики.

Ключевые слова: Первый тюркологический съезд, язык и культура, культурная память, семиотическое моделирование, лингвокультурология, этническая ментальность.

Giriş/Introduction

Dil insan cəmiyyətinin mədəni yaddaşının əsas daşıyıcısı olmaqla yanaşı, kollektiv təcrübənin, tarixi şüurun və mədəni identikliyin formalaşmasında həlledici rol oynayır. O yalnız kommunikativ sistem kimi çıxış etmir, eyni zamanda mədəni informasiyanın kodlaşdırıldığı, saxlandığı və nəsilən-nəslə ötürüldüyü fundamental semiotik mexanizm funksiyasını yerinə yetirir. Humboldtun fikrincə, dil xalqın “daxili ruhunun” ifadəsidir və düşüncə ilə ayrılmaz vəhdət təşkil edir [Humboldt, 2019:73]. Bu baxımdan dil mədəniyyətin passiv əksi deyil, onun aktiv şəkildə formalaşdığı və strukturlaşdığı mühitdir.

Mədəniyyət rituallar, simvollar, mətnlər və davranış modelləri vasitəsilə təzahür etsə də, bu elementlərin sistemli şəkildə təşkili, mənalandırılması və nəsilən-nəslə ötürülməsi yalnız dil vasitəsilə mümkün olur. Dil burada həm mədəni informasiyanın kodlaşdırılması, həm də onun kollektiv qavranması və interpretasiyası üçün əsas platforma rolunu oynayır. Lotmanın semiotik yanaşmasına görə, *“mədəniyyət çoxsəviyyəli işarələr sistemidir və bu sistemin mərkəzində dil dayanır; dil olmadan bu işarələr arzu olunan mənaya uyğun şəkildə əlaqələndirilə və başa düşülə bilməz”* [Lotman, 1992:216]. Beləliklə, dil sadəcə məlumatın ötürülməsi vasitəsi deyil, həm də mədəni informasiyanın strukturlaşdırılması, təhlili və interpretasiyası üçün əsas mexanizmdir. O, mədəni yaddaşı aktiv şəkildə formalaşdırır, sosial və tarixi təcrübəni interpretasiya edir, fərqli mədəni kodların harmonik əlaqəsini təmin edir. Dil mədəni elementlərin yalnız saxlanması funksiyasını yerinə yetirmir, eyni zamanda onların mənasını, məntiqi ardıcılığını və sosial kontekstdəki yerini müəyyən edən interpretasiya mexanizmi kimi çıxış edir. Bu baxımdan, mədəniyyət və dil arasında qarşılıqlı əlaqə sadəcə passiv təzahür deyil, mədəni dəyərlərin yaradılması və qorunmasının aktiv prosesidir.

1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının dil, mədəniyyət və etnik identiklik problemlərinin elmi şəkildə müzakirə olunduğu ilk fundamental platforma kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qurultayda iştirak edən alimlər və dilçilər üçün dil yalnız kommunikativ vasitə deyildi; o, eyni zamanda etnik mentallığın, mədəni kodların və tarixi yaddaşın daşıyıcısı kimi qiymətləndirilmişdir. Qurultay materialları göstərir ki, türk dillərinin qarşılıqlı müqayisəsi, terminoloji vahidlik və ortaq əlifba məsələləri

dilin mədəni funksiyasını qorumaq və ümumtürk identikliyinə gücləndirmək məqsədinə xidmət edirdi [BTQM, 2006:419].

Bu yanaşma müasir linqvokulturologiya və mədəni semiotikanın əsas prinsipləri ilə birbaşa səsləşir. Dil, mədəni informasiyanın ötürülməsi və interpretasiyası üçün əsas semiotik mexanizm kimi nəzərdən keçirilir; o, yalnız mətdə və simvollarla saxlanılan məlumatı ötürmür, eyni zamanda mədəni dəyərlərin mənalandırılmasını və sosial kontekstdə adaptasiyasını təmin edir. Qurultayda aparılan müzakirələr göstərir ki, dil islahatları və ortaq terminologiyanın tətbiqi yalnız texniki məsələ deyildi; bu, türk xalqlarının mədəni yaddaşının qorunması və vahid mədəni-lingvistik məkanın formalaşdırılması üçün strateji əhəmiyyət daşıyırdı [Lotman, 1992:116; Maslova, 2001:9].

Qurultay iştirakçıları üçün dil islahatları, terminoloji vahidlik və əlifba məsələləri yalnız texniki və praktik problemlər kimi nəzərdən keçirilmirdi. Bu məsələlər daha geniş mədəni və semiotik kontekstdə, yəni mədəni informasiyanın dil vasitəsilə daha səmərəli modelləşdirilməsi və nəsil-dən-nəslə ötürülməsi ilə bağlı idi. Məsələn, terminlərin və sözlərin vahidləşdirilməsi türk xalqları arasında ortaq mədəni konseptlərin qorunmasına və anlaşılmasına xidmət edir, müxtəlif bölgələrdəki dialekt və dil fərqlilikləri arasındakı baryerləri aradan qaldırır [BTQM, 2006:256].

Eyni zamanda, əlifba islahatları da yalnız yazı-simvol sisteminin sadələşdirilməsi məqsədinə yönəlmiş deyildi, onların məqsədi mədəni informasiyanın sabit və asan ötürülə bilən formaya gətirilməsi idi. Yəni dil vahidləri və əlifba vasitəsi ilə mədəni kodlar, milli simvollar və ideoloji mesajlar həm yazılı, həm də şifahi diskursda daha dəqiq və ardıcıl şəkildə ifadə olunurdu. Bu aspekt mədəni semiotikanın əsas prinsiplərindən birini – mədəni məlumatın qorunması və interpretasiyası funksiyasını – həyata keçirirdi [Lotman, 1992:82; Maslova, 2001:17].

Bu baxımdan, Birinci Türkoloji Qurultay dilin yalnız ünsiyyət aləti deyil, həm də mədəni funksiyaları daşıyan sistemli və kompleks elmi fenomen kimi qiymətləndirilməsinə yönəlmiş ilk təşəbbüslərdən biri kimi nəzərdən keçirilə bilər. Qurultay vasitəsilə dilin mədəni yaddaşın qorunmasında, ümumtürk identikliyinə formalaşmasında və mədəni informasiyanın diskurs səviyyəsində modelləşdirilməsində həlledici rol oynadığı bir daha təsdiqlənmişdir. Bu yanaşma

müasir linqvokulturologiya və semiotika nəzəriyyələrinin əsas prinsip və metodlarına səsləşir, dilin mədəni informasiyanın strukturlaşdırılması və ötürülməsindəki aktiv funksiyasını aydın şəkildə ortaya qoyur.

Semiotik baxımdan mədəniyyət işarələr sistemidir və hər bir mədəniyyət öz dəyərlərini, dünyagörüşünü və sosial münasibətlərini müəyyən işarələr vasitəsilə ifadə edir. Lotman yazırdı: “*mədəniyyət “kollektiv yaddaş mexanizmi” kimi fəaliyyət göstərir və bu yaddaşın əsas kodlaşdırma vasitəsi dildir. Dil vasitəsilə mədəniyyət özünü simvollar, metaforalar, atalar sözləri, deyimlər və mifoloji obrazlar şəklində qoruyur, bu da xalqın mənəvi və sosial təcrübəsini gələcək nəsillərə ötürməyə imkan verir*” [Lotman, 1992:215].

Birinci Türkoloji Qurultayda aparılan müzakirələr də məhz bu yaddaşın ümumtürk kontekstində necə qorunub saxlanılacağı və ötürüləcəyi probleminə yönəlmişdi [BTQM, 2006:419].

Məsələn, *Atalar sözləri və deyimlər*. Azərbaycan dilində “Ayağını yerə basmaq” deyimi, Qazax dilində isə “Ayağınla torpağı hiss etmək” deyimi eyni məzmunu praktik məntiq və həyat təcrübəsinə əsaslanan düzgün davranış prinsiplərini ifadə edir. Hər iki formalaşma fərqli leksik vasitələrdən istifadə etsə də, ortaq mədəni kodu qoruyur.

Mifoloji obrazlar: Türk xalqlarında “Alp” və “Batır” obrazları qəhrəmanlıq, cəsarət və sosial məsuliyyət simvolu kimi çıxış edir. Azərbaycan dastanlarında “Alp Arslan” obrazı, Qırğız və Qazax dastanlarında isə “Batır” obrazı fərqli adlarla təqdim olunur, lakin eyni mədəni ideyanı təcəssüm etdirir.

Milli simvollar və bayramlar: Novruz bayramı bütün türk xalqlarında qeyd olunur. Azərbaycan, Qazax və Qırğızıstan kimi bölgələrdə bayramın şənlikləri və simvolları fərqli formalarda olsa da, əsas mesaj təbiətin oyanışı, yeni həyat və birlik ideyası eyni qalır.

Bu nümunələr göstərir ki, dil vasitəsilə kodlaşdırılmış mədəniyyət işarələri həm regional fərqlilikləri qoruyur, həm də ortaq mədəni identikliyi formalaşdırır. Qurultay müzakirələri də məhz bu prinsipə “müxtəliflik daxilində birlik” anlayışına xidmət edirdi [Maslova, 2001:112; İsmayılova, 2021:333].

Terminoloji vahidlik və ortaq əlifba ideyaları yalnız texniki dil məsələləri kimi qiymətləndirilmirdi; onlar mədəni informasiyanın müxtəlif türk xalqları arasında itkisiz və səmərəli ötürülməsini təmin etməyə xidmət edirdi. Belə ki, sözlərin, terminlərin və yazı simvollarının vahidləşdirilməsi müxtəlif bölgələrdəki dialekt fərqliliklərinin və dil diversifikasiyasının qarşısını alaraq, mədəni mənə və ideyaların stabil saxlanmasına imkan yaradırdı [BTQM, 2006:214]

Bu yanaşma mədəni semiotikanın əsas məqsədlərindən biri olan məna sabitliyinin qorunması ilə birbaşa üst-üstə düşür: yəni mədəniyyətin ötürülən simvolları və kodları həm aktuallığını, həm də interpretasiya ardıcılığını itirmədən nəsildən-nəslə ötürülə bilər.

Terminoloji vahidlik. Tibb sahəsində “ürək” anlayışının Azərbaycan, Qazax və Qırğız dillərində vahid terminlə – “yürek / жүрек / жүрөк” ifadə olunması həm tibbi informasiyanın səhsiz ötürülməsini təmin edir, həm də milli terminoloji fərqliliklərin qarışmasının qarşısını alır.

Ortaq əlifba: Latin əsaslı ortaqlıq əlifbanın tətbiqi ilə türk dillərində yazı simvolları standartlaşdırılır. Məsələn, Azərbaycan və Türkiyə türk dillərində “şəhər” sözü eyni simvollarla yazıldığı zaman mənası dəyişmədən oxunur, bu da mədəni mesajların düzgün ötürülməsini təmin edir.

Tarixi və ədəbi mətnlərin qorunması: Orta əsr türkcə dastan və nəsr nümunələrinin ortaqlıq əlifba və terminoloji standartlara uyğun transliterasiyası, müxtəlif türk xalqlarına aid olan mədəni məlumatın itkisiz ötürülməsinə imkan yaradır. Məsələn, “Dədə Qorqud” dastanının Azərbaycan və Qazax variantları vahid yazı sistemi ilə təqdim olunanda, hər iki xalqın mədəni konteksti qorunur və ortaqlıq məna stabil qalır.

Elm və texnika terminləri: Riyaziyyat və astronomiya terminlərinin vahidləşdirilməsi, məsələn, “göy qübbəsi” (astronomiyada) və “təbiət qanunu” anlayışları, müxtəlif türk xalqlarında eyni məna ilə qəbul edilir və tədris prosesində yanlış interpretasiyaların qarşısı alınır.

Beləliklə, terminoloji vahidlik və ortaqlıq əlifba ideyaları həm dil və mədəni identikliyi qoruyur, həm də mədəniyyətin semiotik kodlarını nəsildən-nəslə səmərəli şəkildə ötürməyə xidmət edir. Bu, Birinci Türkoloji Qurultayda müzakirə olunan əsas prinsiplərdən biri kimi çıxış etmişdir [Maslova, 2001:14; İsmayılova, 2021:333].

Eyni zamanda, terminoloji vahidlik və əlifba islahatları mədəniyyətin diskurs səviyyəsində birləşdirici funksiyasını da gücləndirirdi. Onlar yalnız yazılı mətni deyil, şifahi ünsiyyət və ideoloji diskursları da strukturlaşdırır, fərqli türk xalqlarının ortaqlıq mədəni bazaya çıxışını təmin edirdi. Bu baxımdan, Qurultayın dil siyasəti mədəni informasiyanın həm texniki, həm də semiotik aspektlərini əhatə edən kompleks yanaşma kimi qiymətləndirilə [Maslova, 2001:18; Lotman, 1992:36].

Mədəniyyət dil vasitəsilə konseptuallaşdırılır və insan reallığı birbaşa deyil, dilin təqdim etdiyi konseptual çərçivə daxilində qavrayır. Bu baxımdan hər bir türk xalqının dili onun dünyanın dil mənzərəsini formalaşdıran spesifik mədəni kodlarını əks etdirir [Maslova, 2001:89]. Birinci Türkoloji Qurultayda

türk dillərinin qarşılıqlı müqayisəsi də bu mədəni kodların ümumtürk identikliyi kontekstində dərk edilməsinə yönəlmişdi.

Qurultayda aparılan müzakirələr göstərir ki, türk dilləri arasındakı fərqliliklər inkar edilməmişdir, əksinə, bu fərqliliklərin ortaq mədəni baza üzərində necə harmonik şəkildə uzlaşdırıla biləcəyi məsələsi ön plana çəkilmişdir. Dilin bu rolu, müxtəlif dialekt və regional xüsusiyyətlərin qorunmasını təmin etməklə yanaşı, ümumtürk mədəni identikliyinə formalaşmasına xidmət edirdi. Qurultay iştirakçıları vurğulamışdılar ki, hər bir türk xalqının öz dil və leksik xüsusiyyətlərini qorumaqla, ortaq anlayışlar və mədəni kodlar sistemi yaratmaq mümkündür [I TQM, 2006:256].

Məsələn, Azərbaycan və Qazax dillərində eyni anlayışları ifadə edən deyimlərdə fərqli formalardan istifadə olunmasına baxmayaraq, onların semantik məzmunu və mədəni mesajları oxşardır:

Azərbaycan dilində “Atı öz yerinə otlatmaq” deyimini nizam-intizam, qayda yaratmaq mənasını ifadə edirsə, Qazax dilində eyni mənə “Atı obasına qaytarmaq” ifadəsi ilə verilir. Hər iki deyim fərqli leksik formaya malik olsa da, eyni mədəni norma və sosial dəyərləri əks etdirir.

Türk dillərində “El dil öyrədir” və ya “Til öyrədir” kimi atalar sözləri, regional fərqliliklərə baxmayaraq, bilik və təcrübənin ötürülməsi ideyasını vahid şəkildə qoruyur.

Bu yanaşma müasir linqvokulturologiyanın “müxtəliflik daxilində birlik” prinsipi ilə tam uyğundur. Maslova qeyd edir ki, mədəni müxtəliflik və regional dil fərqlilikləri birlikdə nəzərdən keçirilərkən, mədəni informasiyanın strukturlaşdırılması və ötürülməsi daha səmərəli olur. Qurultay praktikası göstərir ki, dil və mədəniyyət sahəsində vahid prinsiplərin tətbiqi yalnız homogenləşdirmə məqsədi daşımır, əksinə, fərqlilikləri qorumaqla ortaq mədəni sistemin yaradılmasını təmin edir.

Başqa bir nümunə olaraq, türk xalqları arasında milli bayramlar, folklor personajları və mifoloji obrazlar eyni ideyanı ifadə edir, lakin fərqli adlarla və regional xüsusiyyətlərlə təqdim olunur. Məsələn, Novruz bayramı Azərbaycan, Qazax, Qırğız və digər türk xalqlarında qeyd olunur, lakin bayramla bağlı şənliklər, simvollar və folklor elementləri hər bölgədə fərqli formalarda yaşadılır. Bu isə ortaq mədəni identikliyi qoruyarkən, regional xüsusiyyətlərin saxlanmasına imkan verir [Maslova, 2001:34].

Linqvokulturologiya və etnik mentalıq. Linqvokulturologiya dil vahidlərini yalnız leksik və qrammatik səviyyədə deyil, həm də mədəni yük daşıyıcısı kimi təhlil edir. Bu yanaşma dilin funksiyasını yalnız kommunikasiya vasitəsi kimi deyil, həm də milli-mədəni identikliyin qoruyucusu kimi qəbul

edir. Belə ki, atalar sözləri, metaforalar, mifoloji obrazlar və milli simvollar kollektiv yaddaşı qoruyan əsas mədəni kodlar kimi çıxış edir [Maslova, 2001:14; İsmayılova, 2021:334]. Bu baxımdan linqvokulturemalar mədəni informasiyanın dil sistemində sabitləşmiş formaları hesab olunur və xalqın dəyərlər sistemini, dünya görüşünü əks etdirir [Qurbanov, 2015:19; Lotman, 1992:112].

Etnik mentallıq bir xalqın düşüncə tərzini, duyğu və qavrayış modelini müəyyən edir. Bu mentallıq leksik, frazeoloji və diskursiv səviyyələrdə özünü göstərir. Müxtəlif türk dillərində eyni anlayışların fərqli ifadə olunması etnik mentallığın semiotik təzahürü kimi qiymətləndirilə bilər. Bu yanaşma dilin həm informasiya, həm də mədəniyyət daşıyıcısı funksiyasını birləşdirir və xalqın kollektiv təcrübəsinin qorunmasını təmin edir [Sapir, 1949:112; Whorf, 1956: 115].

Mədəniyyətlə sıx bağlı olan dil vahidləri, xüsusilə frazeologiyalar və deyimlər, yalnız semantik məlumat ötürmür, həm də etik-normativ, estetik və simvolik məzmun daşıyır (Həmçinin Humboldtun fikrinə görə, dil və təfəkkür arasında dərin qarşılıqlı təsir vardır; dil yalnız fikir və anlayışın vasitəçisi deyil, eyni zamanda mədəni və mənəvi dünyanı formalaşdıran faktor kimi çıxış edir [Humboldt, 2019:106]. Bu baxımdan, etnik mentallığın öyrənilməsi yalnız dilin struktur xüsusiyyətləri ilə kifayətlənməyərək, xalqın mədəni kodlarını və dünyanı qavrama tərzini anlamağa imkan verir [Maslova, 2001:32; Qurbanov, 2015: 6].

Beləliklə, linqvokulturemalar həm dilin, həm də mədəniyyətin sintezi kimi çıxış edir və bu sahədə aparılan araşdırmalar türkoloji tədqiqatlarda, xüsusilə Birinci Türkoloji Qurultayın materiallarında geniş yer almışdır. Bu araşdırmalar dilin mədəni informasiyanı necə saxladığını və müxtəlif türk xalqlarının etnik mentallığının necə fərqləndiyini göstərir [Birinci Türkoloji Qurultayın materialları, 2006; 124; İsmayılova, 2021:335].

Mədəni informasiya diskursda aktivləşir və müxtəlif diskurs növlərində – poetik, dini, siyasi və ideoloji diskurslarda fərqli şəkildə təzahür edir. Bu fakt mədəni mənənin dinamik və tarixi xarakter daşdığını göstərir. Dil isə bu informasiyanı qoruyan və ötürən əsas mexanizm kimi mədəniyyətin “yaddaşı” funksiyasını yerinə yetirir [Lotman, 1992:69].

Poetik diskurs: Azərbaycan və Qazax şeir ənənələrində atalar sözləri və folklor motivləri poetik diskursda aktual mədəni informasiyanı ifadə edir. Məsələn, “Ağac kökündən tanınar” deyimi həm həyat təcrübəsini, həm də mənəvi dəyərləri poetik kontekstdə ötürür.

Dini diskurs: İslam dini mətbəxindəki dua və mərasim formulaları türk xalqlarının müxtəlif dillərində fərqli formalarda olsa da, eyni mənəni daşıyır. Məsələn, “Bismillahir-Rahmanir-Rahim” ifadəsi Azərbaycan, Qırğız və Qazax mühitində oxşar mənə ilə qorunur, diskurs mədəni yaddaşı sabit saxlayır.

Siyasi və ideoloji diskurs: Birinci Türkoloji Qurultayda aparılan müzakirələr və qərarlar siyasi-dil diskursunun bir nümunəsi kimi çıxış etmişdir. Qurultay iştirakçıları ortaq əlifba və terminoloji vahidlik məsələlərini müzakirə edərkən, bu vasitələrlə mədəni informasiyanın itkisiz ötürülməsini təmin etmiş və ümumtürk ideya-siyasi mədəni yaddaşını formalaşdırmışlar [Birinci Türkoloji Qurultayın materialları, 2006:321].

Akademik və elmi diskurs: Tarixi və ədəbi mətnlərin vahid əlifba və terminologiya əsasında təhlili, məsələn, “Dədə Qorqud” dastanının müxtəlif türk xalqları üçün təqdimatı, mədəni informasiyanın tarixi ardıcılığını qoruyur və diskurs vasitəsilə mədəni yaddaşı canlandırır.

Beləliklə, Qurultay diskursu ümumtürk mədəni yaddaşının formalaşmasında mühüm mərhələ kimi çıxış etmişdir və göstərir ki, dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də mədəni informasiyanın sabitliyini və davamlılığını təmin edən əsas mexanizmdir [Maslova, 2001:32; İsmayılova, 2021:334].

Nəticə/Conclusion

Birinci Türkoloji Qurultay kontekstində mədəni informasiyanın dil sistemində semiotik modelləşməsi göstərir ki, dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də mədəni yaddaşın və milli identikliyin əsas qoruyucusudur. Terminoloji vahidlik, ortaq əlifba və leksik standartlaşma, mədəni informasiyanın nəsildən-nəslə ardıcıl və səmərəli ötürülməsini təmin edən strateji vasitələr kimi çıxış edir.

Qurultay praktikasını həmçinin sübut etdi ki, türk dilləri arasındakı dialekt və regional fərqliliklər mədəniyyətin zənginliyini artırır, lakin ortaq simvol və terminoloji sistemlər vasitəsilə bu fərqliliklərin mədəni mesajı pozmadan qorunması mümkündür. Poetik, dini, siyasi və ideoloji diskurslarda mədəni informasiyanın müxtəlif təzahürləri, terminlərin vahidləşdirilməsi və ortaq simvol sistemləri ümumtürk mədəni yaddaşının formalaşmasını və davamlılığını təmin edir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Birinci Türkoloji Qurultayın materialları (2006). – Bakı: “Çinar-Çap”. – 571 s.
2. Humboldt, V. (2019). Dil və təfəkkür (Seçilmiş əsərlər). – Bakı: “Elm və təhsil”. – 132 s.

3. Lotman, Y.M. (1992). Mədəniyyət və partlayış. – Moskva: “Язык России”. – 270 s.
4. Maslova, V.A. (2001) Linqvokulturologiya. – Moskva: “Лингвистический университет”. –256 s.
5. Qurbanov, A. (2004). Azərbaycan dilçiliyi problemləri. – Bakı: “Nurlan”. – 189 s.
6. İsmayılova, A. (2021). Linguocultural features of complex lexical units in Azerbaijani and English languages / Linguistic Researches. – 1(2021). – 333-336 p.
7. Sapir, E. (1949). Language, Culture and Personality. – Berkeley: “University of California Press”. – 219 p.
8. Whorf, B.L. (1956). Language, Thought and Reality. –Cambridge: “Technology Press”. – 241 p.
9. Телия, В. (1996). Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Moskva: “Наука”. – 250 s.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>14.01.2026</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>06.02.2026</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Lalə Qurbanova</i>
	<i>filologiya elmləri doktoru, dosent</i>